

reaction of legislation to social changes, and not after decades when such changes have lost their relevance.

Keywords: right, law, society, law enforcement, efficiency, congestion, punishment, criminal responsibility.

УДК 343.985:343.78

Т. О. Борець

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ЗАВОЛОДІНЬ
ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ**

Статтю присвячено проведенню такої слідчої (розшукової) дії, як обшук, зокрема проведенню обшуку на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами. Розглянуто правові підстави проведення обшуку, мету обшуку, а також зроблено акцент на системі організаційних і тактичних прийомів обшуку під час розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами.

Подано алгоритм підготовчих заходів, які доречно здійснювати слідчому перед проведенням обшуку в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами. Узагальнено моменти, на які треба звернути увагу під час проведення зазначеної слідчої дії.

Ключові слова: незаконне заволодіння, транспортні засоби, обшук, докази, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення, слідчий, слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. Одним із засобів доказування на початковому етапі розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами є організація й проведення обшуку, оскільки за його результатами отримують інформацію, що є доказовою базою в кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку наукових основ щодо формування та застосування тактичних прийомів і методів проведення обшуку зробили відомі вчені, зокрема, Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, С. Ф. Денисюк, В. О. Коновалова, В. Г. Лісогор, Є. Д. Лук'янчиков, В. С. Мацишин, М. В. Салтєвський, М. І. Скригонюк, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. Ю. Шепітько, О. Ю. Ямпольський та багато інших. Проте не можна стверджувати, що всі аспекти такої складної та важливої діяльності, як проведення обшуку під час кримінального провадження, досліджено цілком.

Формування цілей. Метою статті є визначення особливостей обшуку, а також труднощів, що виникають у процесі його проведення; шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Обшук як інструмент формування доказової бази в кримінальному провадженні є однією з найважливіших і найбільш часто застосовуваних слідчих (розшукових) дій. Водночас процедура його проведення багатогранна, що зумовлено потребою не лише здійснювати завдання судочинства, але й не обмежувати права і свободи громадян.

Обшук – це слідча (розшукова) дія, яку проводять для виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК України) [1, с. 321]. Єдиною підставою для проведення цієї слідчої (розшукової) дії є винесена в порядку, установленому КПК, ухвала слідчого судді, який може винести її лише на підставі звернення до нього процесуальної особи, яка здійснює кримінальне провадження.

Обшук має бути раптовим (злочинець може знищити речі та сліди) і провадитися на відповідній стадії розслідування залежно від сформованої слідчої ситуації [2, с. 65–67], а його результати можуть бути використані під час дальших допитів підозрюваних.

Раптовість обшуку – один з найважливіших організаційних і тактичних принципів. Обшук повинен бути завжди несподіваним як для обшукуваного, так і для інших осіб, зацікавлених у результатах розслідування в справі [3, с. 348].

Перед обранням організаційних і тактичних прийомів проведення обшуку слідчий має вирішити низку завдань, а саме: визначити об'єкти, на яких треба проводити обшук (об'єкти обшуку); предмети та документи, які потрібно шукати (предмети пошуку); послідовність і конкретні терміни проведення кожної слідчої дії. Названі завдання вирішують на підставі аналізу матеріалів кримінального провадження.

У процесі розслідування кримінальних проваджень за злочинами, пов'язаними з незаконним заволодінням транспортними засобами, важливе значення мають організаційні й тактичні особливості проведення обшуку в житлі підозрюваного. Предметами пошуку найчастіше є:

- 1) викрадене (автотransпортний засіб або окремі його частини, речі та документи потерпілого);
- 2) записи й листування, у яких можуть бути зазначені прізвища співучасників і можливе їхнє місцезнаходження;
- 3) знаряддя та засоби, що використовували при вчиненні викрадень;
- 4) одяг і взуття, які могли бути на злочинцеві під час вчинення злочину;
- 4) засоби маскування викраденого автотransпорту (розпилювачі фарби, фальшиві номерні знаки тощо).

У сучасній криміналістичній літературі нерідко можна натрапити на твердження, що обшук є чи не єдиною слідчою дією, підготовка до проведення якої є не обов'язковим етапом. Зокрема, М. В. Салтєвський зазначає, що його доречно здійснювати лише в окремих випадках. Коли обшук проводиться спонтанно, наприклад, при затриманні або в обставинах, що не терплять зволікання, підготовка як попередній етап обшуку відсутня [3, с. 350]. Зазначимо, що позиція автора, безумовно, справедлива й небезпідставна. Проте, на нашу думку, не слід тверджувати, що підготовчий етап до проведення обшуку відсутній загалом. Ми можемо мовити про те, що в наслідок низки об'єктивних причин, на здійснення

підготовчих заходів слідчий не може виділити досить часу, що і стає причиною невиконання ним низки необхідних організаційних заходів.

Зокрема, згідно з результатами аналізу кримінальних проваджень (справ), які порушували за фактом учинення незаконних заволодінь транспортними засобами, обшук здебільшого проводили в перші дні після вчинення злочину або відразу після затримання злочинця (злочинців).

Проте, попри вищезазначене, вважаємо за доцільне висвітлити ті підготовчі заходи, які доречно здійснювати слідчому в процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами, перед проведенням обшуку, адже практичну значущість таких заходів у жодному разі применшувати не можна.

Для підвищення ефективності обшуку при розслідуванні злочинів досліджуваної категорії пропонуємо такий алгоритм організаційних заходів:

1) вивчення матеріалів кримінального провадження та встановлення наявності причин для проведення обшуку;

2) вивчення осіб, за місцем проживання чи в іншому володінні яких потрібно провести обшук;

3) з огляду на дані матеріалів кримінального провадження та відомості про особу обшукуваного, а також про предмети, які потрібно відшукати, за можливості визначити конкретні місця зберігання розшукуваних об'єктів;

4) визначити кількість осіб, а також те, кого саме треба задіяти для проведення обшуку (спеціалістів, кінологів тощо);

5) визначити, який предмет підлягає відшукуванню, дослідити його можливі характерні риси. Скажімо, колір автомобіля, державний номерний знак, наявність характерних подряпин, серійний номер двигуна, кузова, VINномер тощо (у разі, якщо є підстави вважати, що викрадений транспортний засіб було розібрано);

6) проведення слідчих дій, спеціально запланованих для отримання необхідної інформації (допити, огляд місця події тощо) [4, с. 237];

7) домовитися з учасниками обшуку про способи обміну інформацією під час обшуку [5, с. 23];

8) планування обшуку як синтез інтелектуальної діяльності слідчого, пов'язаної з вирішенням певних завдань, які мають за мету отримання свідчень, що сприяють установленню об'єктивної істини в справі [4, с. 77];

9) забезпечення учасників слідчо-оперативної групи потрібними технічними засобами. Зокрема, під час проведення обшуку автомобіля досліджують не лише звичні місця зберігання, але й приховані (за обшивкою дверей, під сидіннями тощо), процупують сидіння та обшивку стелі, перевіряють порожнини за рефлектором фар тощо.

Отже, визначивши перелік завдань, які треба вирішувати слідчому під час підготовки до проведення обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним заволодінням транспортними засобами, констатуємо той факт, що здебільшого зазначений суб'єкт доказування не може приділити належної уваги на виконання їх повною мірою.

Зауважимо також, що з наявного часу, відведеного на проведення досліджуваної слідчої дії, не меншу частину слідчий має приділяти розробці,

аналізу та детальному дослідженню тактичних прийомів, використання яких потрібне для отримання позитивного результату.

Серед тактичних прийомів, які має на «озброєнні» слідчий під час проведення обшуку при розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами, найбільш доцільними й непоодинокі застосовуваними є такі:

1. *Раптовість проведення обшуку.* Це саме та слідча дія, успішне проведення якої значно залежить від її раптовості, тому в процесі підготовки мають бути вжиті заходи щодо нерозголошення намірів слідчого, а також для того, щоб у початковий момент обшуку не виникли ускладнення з проникненням на місце або в приміщення, що підлягають обшуку [6, с. 126].

2. *Суцільний або частковий обшук.* У процесі розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами досить часто виникає потреба проведення саме часткового пошуку. Адже здебільшого об'єктом пошуку в цій категорії справ є транспортний засіб або його частини. З огляду на значні розміри вказаних об'єктів слідчому недоцільно проводити суцільний обшук приміщення чи території. Досить лише обстежити ті місця, у яких можна розмістити зазначені вище габаритні предмети.

3. *Одиночний та груповий обшук.* Цей тактичний прийом застосовують залежно від кількості обшукуваних і місць, де потрібно провести досліджувану слідчу дію. Зокрема, проведення групового обшуку використовують у процесі розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, учинених організованими злочинними угрупованнями. Перед слідчим поставала потреба одночасного проведення декількох обшуків (у житлі та іншому володінні кожного з членів угруповання). Адже лише за такого варіанта проведення обшуків слідчий може гарантувати раптовість цієї слідчої дії (обшукані чи члени їх сімей зазвичай не мають змоги попередити один одного).

4. *Паралельне та зустрічне обстеження.* Паралельне обстеження доцільно проводити за потреби дослідження певної ділянки місцевості або великого за розмірами приміщення (складське приміщення). Зустрічне ж обстеження застосовують під час обстеження приміщення, загроможженого різними предметами (скажімо, гаражі).

5. *Проведення фахового пошуку* – кожний із суб'єктів криміналістичної діяльності виконує суто свої функції [7, с. 208]. Доцільність використання такого тактичного прийому при розслідуванні незаконних заволодінь транспортними засобами виникає тоді, коли слідчому треба відшукати предмети, які могли бути використані для проникнення в автомобіль, від'єднання сигналізації, увімкнення двигуна. У такому випадку виникає потреба залучення фахівця, який володіє спеціальними знаннями щодо зовнішнього вигляду вказаних предметів та знає їх технічні характеристики.

6. При проведенні складного обшуку рекомендовано також робити *перерви для відпочинку* [8, с. 316]. Їх доречно проводити під час обшуку значних за площею території, приміщень з великою кількістю речей і місць,

де їх можна приховати (у нашому випадку це приміщення гаражу, які зазвичай обладнані оглядовою ямою).

Перерви для відпочинку дають змогу учасникам обшуку відновити сили, а також проаналізувати вже виконаний обсяг роботи й визначити можливі місця приховування шуканих предметів, додатково оцінити належність відшуканих речей чи певних предметів до кримінального провадження, у процесі якого проводився обшук.

Зокрема, під час проведення обшуків за місцем проживання осіб, причетних до вчинення незаконних заволодінь транспортними засобами, нерідко вилучали предмети, які, на перший погляд, не стосувалися цього злочину. Проте в дальшому з'ясувалось, що зазначені речі знаходилися в салоні викраденого транспортного засобу та перебували у власності потерпілого.

Зазначимо, що під час проведення обшуку слідчий, уважно спостерігаючи за поведінкою обшукуваного, може визначити чи стосується розслідуваної кримінальної справи той чи інший предмет. Зокрема, слідчому рекомендовано звертати увагу на такі моменти:

а) надмірне хвилювання особи під час проведення обшуку у певному місці чи відшуканні окремих предметів;

б) намагання обшукуваного відволікти увагу слідчого від проведення обшуку в конкретному місці;

в) невідповідність між призначенням знайдених предметів та особою обшукуваного (скажімо, речі жіночого гардеробу в самотнього чоловіка тощо); обшукувана особа безпосередньо вказує, що знайдена річ їй не належить, проте не пояснює природу її появи в цьому приміщенні (до того ж обшуквані особи нерідко стверджують, що вказаний предмет навмисне «підкинутий» до їхнього помешкання).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що зазвичай слідчі досягають найбільшого успіху та ефективності під час проведення обшуків, застосовуючи не один конкретний тактичний прийом, а їх комбінацію (систему). Саме різноманітність тактичних прийомів і послідовність їх використання дають змогу провести зазначену слідчу дію з максимальною ефективністю.

Використані джерела:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. 768 с.

2. Денисюк С. Ф., Шепитько В. Ю. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистический анализ): Науч.-практ. пособие. Харьков: Консум, 1999.160 с.

3. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ : Кондор, 2006. 588с.

4. Следственные действия. Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. М.: Юрист, 1999. 501с.

5. Подголин Е. Е. Тактика следственных действий: учебно-практическое пособие / под ред. И. Е. Быховского. Киев: «Правник»,1997. 71с.

6. Лісогор В. Г. Криміналістичне забезпечення збереження таємниці досудового слідства: наук.-практ. посібник. Дніпропетровськ: Юрид. акад. міністерства внутр. справ, 2005. 156 с.

7. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник. Київ: Атіка, 2007. 496с.

8. Маркус В. О. Криміналістика. Курс лекцій: навч. посіб. Київ: Кондор, 2007. 558с.

Стаття надійшла до редколегії 25.08.2018

Борец Т. А. Организационные и тактические особенности проведения обыска при расследовании угонов транспортных средств

Статья посвящена проведению такого следственного (розыскного) действия, как обыск, в частности проведению обыска на начальном этапе расследования преступлений, связанных с незаконным завладением транспортными средствами. В статье рассмотрены правовые основания проведения обыска, цель обыска, а также особое внимание уделено системе организационных и тактических приемов обыска при расследовании угонов транспортных средств.

Подано алгоритм подготовительных мероприятий, которые следователю уместно осуществлять перед проведением обыска в процессе расследования преступлений, связанных с незаконным завладением транспортными средствами. Обобщенно моменты, на которые следует обратить внимание при проведении указанного следственного действия.

Ключевые слова: незаконное завладение, транспортные средства, обыск, доказательства, уголовное производство, уголовное преступление, следователь, следственные (розыскные) действия.

Borets T. Organizational and Tactical Peculiarities of the Search during Investigation of Illegal Taking Possession of Transport Vehicles

The article is devoted to conducting such investigative (search) activities as a search, in particular the conduct of a search at the initial stage of the investigation of crimes related to the illegal possession of vehicles. The article examines the legal grounds for conducting a search, the purpose of the search, as well as special attention to the system of organizational and tactical search techniques during the investigation of illegal possession of vehicles.

The algorithm of preparatory measures, which is expediently carried out by an investigator before a search in the process of investigation of crimes connected with illegal possession of vehicles, is highlighted. There are generalized points to draw attention during this investigative action.

In particular, the tactical methods of conducting search are described in detail. In particular, the article determines the most expedient and often used of them, namely: 1) search suddenness; 2) continuous or partial search; 3) search in single and group mode; 4) parallel and counter-examination; 5) professional search; 6) recommended breaks for rest in the case of a complex search.

Attention is drawn to the need for the combined application of appropriate tactical methods that will achieve maximum efficiency during the investigative action mentioned.

In addition, a list of items to be taken into account when conducting a search for a criminal case for crimes related to the illegal possession of vehicles is determined. Most frequently searched for items:

- 1) stolen (vehicle or parts thereof, things and documents of the victim);
- 2) records and correspondence in which the names of the accomplices and their possible location may be indicated;
- 3) the tools and means used in committing the abductions;
- 4) clothing and footwear that could have been offenders in the commission of a crime;
- 4) means of masking stolen vehicles (paint sprayers, erroneous numbers, etc.).

The list of tasks to be solved by the investigator in preparation for the investigation of crimes connected with the illegal possession of vehicles is summarized.

Keywords: illegal possession, vehicles, search, evidence, criminal proceedings, criminal offenses, investigator, investigators (wanted) actions.

УДК 343.85:34.07

І. А. Волков

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ПРАЦІВНИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

У статті виокремлено чинники, що обумовлюють значну латентність злочинної діяльності працівників правоохоронних органів, проаналізовано та охарактеризовано основні причини та умови, що впливають на злочинність працівників поліції. Окреслено етапи заходів щодо оперативно-розшукового запобігання підрозділами внутрішньої безпеки злочинам, які вчиняють працівники Національної поліції. Визначено поняття запобігання злочинам у сфері службової та професійної діяльності працівників Національної поліції України.

Ключові слова: працівники поліції, підрозділи внутрішньої безпеки, причини та умови вчинення злочинів, запобігання злочинності, профілактика злочинності.

Постановка проблеми. Важливою проблемою, яка вкрай негативно позначається на формуванні правової демократичної країни, є ураження всіх сфер життя державного апарату України різноманітними злочинними проявами. Про викорінення цього явища не йдеться, проте існують успішні приклади заходів запобігання, які дають змогу суттєво впливати на стан та динаміку злочинних виявів, зводячи їх дію до некритичного рівня. Окремим аспектом криміналізації державного устрою є ураження злочинними проявами саме органів та підрозділів Національної поліції України (далі – НПУ), покликаних вести боротьбу із різними виявами кримінально караних злочинних дій.

Злочинна діяльність у правоохоронних органах зазвичай здійснюється стосовно осіб – порушників закону (обвинувачених, підозрюваних, адміністративних правопорушників). З одного боку, особи, які вчинили неправомірні дії, прагнуть уникнути відповідальності, з іншого – зловживання службовим становищем працівниками правоохоронних органів має на меті отримання ними майнової чи іншої користі. До того ж значна частина правопорушників-поліцейських обізнані з оперативно-розшуковими методами встановлення осіб, причетних до вчинення